

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי ו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

מסכת בבא מציעא - דף צה

עיונים על הדף

שורש הטעם בפטור "בעליו עמו"

בסוגיות לפנינו לומדים אנו את יסודות הפטור והחיוב של בעליו עמו, שכתבה התורה בפרשת השומרים "וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם אם בעליו עמו לא ישלם אם שכיר הוא בא בשכרו". (שמות כב יג-יד) ננסה ללקט מדברי הקדמונים, מה הטעם לפטור את השואל כאשר בעליו עמו? ובראש נקדים את דברי התוס' לקמן (צו, א ד"ה ונשאל) "אבל שאילה בבעלים אין סברא לפטור והוי כחידוש ואין לך בו אלא חידוש" עכ"ל. אך בקדמונים הביאו טעמים ליסוד הפטור, ונלקט מיני ים.

כתב החינוך (מצוה ס) "ועל ענין שאלה בבעלים שפטור, נוכל לומר לפי הפשט, שהתורה לא חייבה השואל אחר שבעל הכלי או הבהמה עמו, דמכיון שהוא לשם ישמור הוא את שלו".

שואל החינוך, הרי בדברי הגמ' מובאר שהזמן הקובע לפטור הוא "השאלה" ואף אם הבעלים לא נמצאים בעת האונס, פטור השואל, וכאן אין את הסברא שהבעלים ישמור. מברר החינוך "אפשר לתרץ בזה שלא רצתה התורה לתת הדברים לשיעורין ולומר אם ישוה לשם הבעלים הרבה יהא פטור השואל ואם מעט יהא חייב, וציוותה התורה דרך כלל דכל שהבעלים לשם בשעת שאלה יהא פטור וכו', כי בתחילת המעשה הענין תלוי". ונוקט החינוך שזה אף הטעם בשכירות בבעלים שפטור, היות והבעלים נמצא שישמור הוא על שלו, ואם כבר היה פטור לא חייבה התורה יותר על דרך לא פלוג כמבאר בדבריו.

ביארו האבן עזרא והחזקוני כאשר בעליו עמו הרי ראה שהשואל שמר כדון ולא אין לחייבו.

בספורנו ביאר, סתם משאל בקרוב דעת כזה הוא נותן מתנה על דעת שיחזיר, וכיון שלא התנה אינו חייב להחזיר אלא כשהיא נמצאת בעין. שאפילו לדעת האומר שבמתנה על מנת להחזיר חייב באונסין, זהו טעם שהתנאי של על מנת מבטל את המתנה אם לא יקויים התנאי. אבל בזה שהיא מתנה על דעת להחזיר בלתי תנאי שיבטל המתנה אם לא יחזירנה, הנה כל זמן שהיא בידי המקבל היא שלו אף על פי שלא יחזירנה אחר כך, ולא יתחייב על כל מה שיארע בה אפילו בפשיעה. בתורה תמימה (אות קנב) מברר, אם הבעלים עצמם עוסקים במלאכה פשוט שיש פטור של בעליו עמו, שהרי מאחר והבעלים כאן יש להם לבדוק לשמור ולהיזהר שלא יקרה מאומה לחפץ שלהם. אבל אם רק השאלה הייתה בבעליו עמו, ואח"כ בשעת האונס הבעלים לא היו, צריך ביאור מדוע השואל פטור.

מברר התורה תמימה, שלא שייך שיהיה האדם משעבד ומשועבד בעת ובעונה אחת לאדם אחד, אם המשאיל נמצא תחת שיעבדו של השואל, אין הוא יכול להיות משעבד את השואל על חפציו, ואם הבעלים משועבד לשואל, שוב אין השואל יכול להיות משועבד למשאיל, ולכן באמת אין שום נפק"מ באיזה מלאכה המשאיל עושה למען השואל, כל שעושה דבר מה עבור השואל, הרי הוא משועבד לו, והשואל פטור שאין הוא משעבד כלפי המשאיל.

האם יכול האדם להיפטר לעתיד לבא בטענת "בעליו עמו"?

כאמור בסוגיות לפנינו, יש פטור של "בעליו עמו" שואל שקיבל דבר לשמור, והבעלים אף הם נמצאים כאן, פטור. שואל האור החיים הקדוש, אולי יטען האדם לעתיד לבא שאמנם קיבל את הנשמה לעבוד את ד' יתברך, ויש לו פטור של "בעליו עמו" כדי להיפטר מהחטאים.

כאשר יבא הקב"ה לתבוע פקדונו, שהפקיד ביד האדם את הנשמה לשמירה, כפי שאמר הכתוב, (דברים טו) "ושמור נפשך מאד", ונמצא נגנב, או נשבר, או נשבה, או מת, כי כל בחינות אלו, ישנם מצויות בעבורי בעירה, יש מי שנפשו נגנבת ממנו, במקרה לא טהור, ויש שהוא מזיד בעבירה, ואבר מאברי הנשמה המיוחד כנגד המצוה שעבר עליה הוא נפגם, ולפעמים בעשות עון מהכריתות ומיתות בית דין גורם מיתה לנפש, וכו'.

האם יכולים הנפקדים להיפטר בטענת "בעליו עמו", שהרי אמרו אפילו אמרו לו השקני מים ושאל ממנו חפצו הרי זה שאלה בבעלים, והוא הדין כל השומרים. והרי הקב"ה קדם לזון ולכלכל מיום היות האדם, והוא הנופח באף האדם נשמת חיים, ומתעסק בצורכי אדם, מלבד אשר יעשה לכללות העולם, מחדש בכל יום מעשה בראשית, לזה יקרא בעליו עמו מתחילה ועד סוף. א"כ יש טענה לאדם החוטא שאף שחייב את הנפש לבורא, לא כמו שקיבלה מאתו יתברך, משום ששמור הנפשות יהיה פטור מצד שאלה בבעלים.

אומר האור החיים הקדוש, אומר לנפש האדם אל תבטחי בטענה זו, יש ב' סיבות שלא ניתן תפתחן פה לנפש החוטאת ולא ינצל החוטא משוש הדין של "בעליו עמו". א. הרי למדנו בשלהי הפרק הקודם (צז, א) "מתנה בעל הפקדון על שומר חנם להיות חייב כשואל", והטעם כי כל תנאי שבממון קיים. וא"כ יכול הבעלים להתנות שלא יהיה פטור של "בעליו עמו", ובמציאות שלפנינו כאלו הקב"ה התנה בפירוש על הדבר, שהרי קבע עונשין לכל העובר על הפקודים, ועוד לו שהוסיף להשיבעם על הדבר. ב. אומר האור החיים, לא כל דבר ניתן

לשפוט בבית דין בעולם הזה, יש הרבה חיובים שנאמר עליהם שפטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים, ואין אנו בקיאים בכל שורשי הדברים והיסודות, לא כל דבר שפטור על זה הכוונה שמותר, ויש דברים שלא רק שפטור אלא עונשם גדול שזלזל בנכסי שמים וכד', רק הקב"ה לא קבע משפטו לדייני הארץ אלא ימתין ליום הדין.

סיכום הדף נושא היום: שמירה בבעלים. פשיעה בבעלים.

חיוב שואל בגניבה ואבידה, לא שייך ללמוד משבורה או מתה שהרי אותם אין ניתן לטרוח ולהשיב. **אלא** מק"ו משומר שכר, אם שומר שכר פטור על שבורה ומתה, חייב על גניבה ואבידה, שואל שחייב בשבורה ומתה בודאי שיתחייב על גניבה ואבידה. **וזה ק"ו שאין עליו תשובה**, שהיה מקום לומר משומר שכר משלם כפל בטוען טענת לגבי אונס. **היינו נשבע לשקר שנטל ליסטים מזוין, ובא לפטור את עצמו כד"ן אונס, ונמצא בידו, משלם כפל, בכ"ז** עיקר החיוב בקרן יותר חמור. **או** שליסטים מזוין מוגדר כגזלן, וא"כ לא יתחייב כפל בטוען טענת ליסטים מזוין, שהרי לא בא לפטור את עצמו.

שואל שפטור בבעליו עמו, מובאר בפסוק שהפטור על אונס "ונשבר או מת", לגבי **"גניבה ואבידה"** שפטור בבעליו עמו, **רצו ללמוד** משומר שכר שפטור כאשר בעליו עמו, ושומר שכר נלמד משואל. **ולא ניתן ללמוד** משואל שהרי בשואל חצאנו פטור רק **"ו"ו המחבר בין פרשת שואל לשומר שכר, לומר שכר שש"ו** פטור בעליו עמו בשואל כך יש בשומר שכר לגבי גניבה ואבידה, אך לא נוכל ללמוד בחזרה לשואל, כיון שדווקא שומר שכר פטור בגניבה ואבידה בבעליו עמו, שהרי פטור באונס, אבל שואל שחייב באונס, אולי חייב בגניבה ואבידה אף שבעליו עמו. **אלא ללמוד** מ"ד"ו לא מן הדין להיות כידון" חיוב גניבה ואבידה בשואל למדנו משומר שכר, א"כ לא יכול להיות שואל יותר חמור משומר שכר בגניבה ואבידה שהרי הוא הנלמד, לכן אם שומר שכר פטור בגניבה ואבידה באופן שבעליו עמו, כך שואל. **ולמ"ד שלא ללמודים "דיו"** לומדים מ"ו בדרך היקש שומר שכר משואל ולהפך, ואין משייב על ההיקש.

נחלקו רב אחא ורבנאי בדין פשיעה בבעלים, **למ"ד חייב**, היות ולמד **"מקרא נדרש לפנינו ולא לפני פניו"** היינו "פשיעה" נזכרת בשומר חנם, שהוא פרשה ראשונה, ודין "בעלים" נזכר רק בפרשה שלישית לגבי שואל, א"כ אין לפטור "פשיעה בבעלים" כיון שאין דין בעליו עמו מתייחס לדין פשיעה. **ושומר שכר ושואל** חיובם בפשיעה נלמד בק"ו משומר חנם, ודין "בעליו עמו" לפטור נאמר רק על מה שנזכר בפרשיות שלהם לחיוב (ולא על פשיעה שנזכר אצל שומר חנם). **למ"ד פטור**, משום שלמד **"מקרא נדרש לפנינו ולפני פניו"** א"כ אף על פשיעה שבשומר חנם מתייחס הפטור של "בעליו עמו".

רצו להוכיח מהמנחה, שלא נזכר פטור בעלים בשומר חנם, אלא רק בשואל ש"פשיעה בבעלים" חייב, **דוחה הגמ'**, הרי פטור של שמירה בבעלים בשומר שכר לא נזכר, והתנא כתב רק את המופרש בפסוק ולא את הנלמד מדרשה.

בברייתא מובאר ששכר פרה ושואל בעליה עמה, פטור. מובאר דין שוכר לגבי שמירה בבעלים, **ואם כרבי יהודה** שאמר ששוכר דינו כשומר שכר, הרי מובאר שפשיעה שבבעלים שחייב שהרי לא מובאר דין שומר חנם. **העמידה הגמ'** כדעת רבי מאיר ששוכר דינו כשומר חנם, וא"כ נאמר פטור בעלים בשומר חנם, היינו בפשיעה. **וי"א** כדברי רבה בר אבוב שהחליף את השיטות ור"ם סבר ששוכר דינו כשומר שכר.

לדעת רב המנונא, פטור בעלים נאמר, **א**. הבעלים פועל בדבר שהושאל. **ב**. שנמצא משעת השאלה עד שעת האונס. **שאל רבא**, מובאר בברייתא "אע"פ שהבעלים עושין מלאכה במקום אחר ומתה פטור", **משמע** שאף אם עושה מלאכה אחרת חייב. **מבאר הגמ'**, שעושה באותה מלאכה ו"במקום אחר" הכוונה לפני הבהמה. **דוחה הגמ'**, שהרי בסיפא של בברייתא מדובר באופן שהבעלים עוסקים בהמה עצמה, א"כ הרישא לא עוסקת בכך (ורצו לברר, שהרישא וסיפא באותה מלאכה, יש חידוש ברישא שאע"פ שלא עוסק בהמה עצמה אלא באותה במלאכה, פטור. ובסיפא יש חידוש אע"פ שמתעסק בהמה כיון שלא היו בשעת השאלה, חייב. ונדחה שבאותה מלאכה אין בכך חידוש), **וקשה על רב המנונא** שביאר שכדי להיפטר בדין בעליו עמו צריך שהבעלים יהיה באותה מלאכה. **עוד מקשה הגמ' על רב המנונא**, מ"ב ברייתות שמבאר שכדי להיפטר ב"בעליו עמו" אין צריכים להיות הבעלים יחד עם השואל כל הזמן, אלא רק בזמן השאלה, למדו מכפילות הפסוקים שאמרה תורה את הדין אם בעליו עמו ואם בעליו לא עמו, מכך למדו שלא צריך להיות בשעת האונס.

כנזכר לעיל, נחלקו רבי יאשיהו ורבי יוחנן, האם שכתבת התורה מקרה שיש בו ב' אפשרויות האם בסתם הכוונה לשניהם או לא. **דעת רבי יאשיהו** שבפשוט הכוונה לב' האפשרויות, **א"כ סבר כדבריו**, התורה אמרה בשואל "וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת" מובאר בפסוק **"שאלה"** ו"אונס", וע"ז אמרה תורה "בעליו אין עמו שלם וישלם", **היינו** אם לא היה הבעלים בשאלה ובאונס, חייב. אבל אם היה באחד מהם פטור. **מאידך**, כתבה תורה "אם בעליו עמו לא ישלם" היינו אם היה בשאלה ובאונס, פטור. חסר באחד מהם חייב. **אלא** אם היה בשעת השאלה, פטור אף אם לא היה באונס. אם היה רק באונס לא נפטור עד שיהיה גם בשאלה. למדנו ששעת השאלה קובעת לפטור בבעלים.

רבא למד כרבי יוחנן, שאין לצרף את ב' האפשרויות, וניתן לומר או שאלה או אונס או שניהם יחד. **לומר לך** אם היה בשעת השאלה, פטור אף אם לא היה בשעת האונס. ואם היה רק בשעת האונס אינו נפטור עד שיהיה בשעת השאלה. **ונוקטת הגמ'** שזמן השאלה הוא הקובע, כיון שהבהמה מגיעה לרשותו ומתחייב במזונותיה. "וכי ישאל איש מעם רעהו", **דקדוק** "מעם רעהו" שאם היה "רעהו עמו" היה פטור. והתורה כתבה להדיא "בעליו אין עמו" כדי שלא נאמר שדרכה של תורה לכתוב "וכי ישאל" באריכות לשון.